

ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΑΝΩΝΥΜΩΝ ΛΙΒΕΛΛΩΝ ΕΝ ΒΥΖΑΝΤΙΩ

Δὲν εἶναι ὀλίγοι οἱ μελετηταί, οἵτινες μέχρι τοῦδε ἐπέστησαν τὴν προσοχὴν τῶν ἐρευνητῶν ἐπὶ τῆς πρὸς εἰρωνείαν, σάτιραν καὶ κριτικὴν διαθέσεως τῶν βυζαντινῶν ¹.

Πράγματι οἱ βυζαντινοί, συνεχισταὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐν τούτῳ, διεκωμῶδουν καὶ ἐπέκρινον ἐν τῇ κοινῇ ὁμιλίᾳ καὶ ἐν τοῖς γραπτοῖς αὐτῶν ἔργοις πάνθ' ὅσα προσεφέροντο εἰς τὸ δηκτικὸν καὶ ἐπικριτικὸν των πνεῦμα, κληρονομήσαντες τὴν ὁρπὴν ταύτην καὶ εἰς τοὺς Ἑλληνας τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Ἡ σατιρικὴ διάθεσις ὑπῆρξεν ἀρκούντως ἀνεπτυγμένη παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς· τὰ παρωνύμια, αἱ παροιμίαι, αἱ παρωδίαὶ κειμένων ἀγιολογικῶν ἢ λειτουργικῶν ὡς καὶ αὐτὰ ταῦτα τὰ ἀγιολογικὰ κείμενα, τὰ παντοῖα σκωπτικὰ ἄσματα καὶ ἐπιγράμματα, αἱ ἀπομιμήσεις ἀρχαίων συγγραφέων ὡς καὶ διάφορα ἄλλα ἔργα τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων περιέχουσιν πλεῖστα ὅσα στοιχεῖα ἐμφαίνοντα περιτράνως τὴν ἰδιαιτέραν θέσιν ἣν κατεῖχεν ἡ εἰρωνεία καὶ ἡ σάτιρα ἐν τῷ βυζαντινῷ βίῳ.

Μικρὸν μέρος ταύτης ἀποτελοῦσιν οἱ ἀνώνυμοι λίβελλοι, οὓς, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐκ τῶν βυζ. συγγραφέων καὶ τῆς βυζ. νομοθεσίας πληροφοριῶν, προτιθέμεθα δι' ὀλίγων νὰ ἐρευνησώμεν.

Ἡ μελέτη τῶν λιβέλλων τούτων δὲν ἐπέσυρεν ἰδιαιτέρως, νομίζομεν, μέχρι σήμερον τὴν δέουσαν προσοχὴν τῶν ἐρευνητῶν ², καίτοι οὗτοι σημαντικῶς συμβάλλουσιν εἰς γνῶσιν τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ βυζ. πολιτισμοῦ.

Ἡ ὁρχὴ τῶν ἀ.λ. δέον νὰ ἀναζητηθῇ εἰς τὴν Ῥώμην ³. Πράγματι, τὸ πρῶτον, ἀναφέρονται εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν δωδεκάδελτον. Μεταγενεστέρως ἀνευ-

---

¹ M. Hase, Notice des trois pièces satyriques... ἐν Notices et extraits. Paris 1813. H. F. Tozer, Byzantine Satire. J.H.S. 2 (1881) 233·271. K. Grumbacher (μετάφρ. Σωτηριάδου) Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς λογοτεχνίας, 2,173. G. Soyter, Humor und Satire in der Byzantinischen Litteratur. Μόναχον, 1928.

² Ὅλιγα τινὰ ὄρα ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν ἔριδες καὶ ὕβρεις. Ἐπιστημ. Ἐπετηρὶς Φιλοσοφ. Σχολῆς Πανεπ. Ἀθηνῶν, 1939 ἐν σ. 18.

³ Διὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν ὄρα. R.E. XIII (Libanos - Lysimachos) 1927 ἐν λέξει Liber (libellus) famosus καὶ Daremberg-Sanglio-Pottier, Dictionnaire des antiquités grecques et Romaines. III. Deuxième Partie. L - M. 1904 ἐν λέξει Libellus famosus.

ρίσκομεν αὐτοὺς καὶ πάλιν ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ νομοθεσίᾳ, ἥτις, τιμωροῦσα πᾶσαν συκοφαντίαν ἢ ὕβριν, ἀναφέρει καὶ τοὺς εἴτε διὰ στίχων εἴτε ἐν πεζῷ λόγῳ γεγραμμένους ἄ.λ.

Ἐκ τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου οἱ ἄ.λ. ἀναφέρονται ἐπανειλημμένως ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν τῆς ἐποχῆς αὐτῆς καὶ τῆς τότε νομοθεσίας. Ἡ συνήθεια αὕτη μετεβιβάσθη καὶ εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ διήρκεσεν ἰσχύουσα καθ' ἅπασαν σχεδὸν τὴν χρονικὴν περιόδον τῆς βυζ. ἱστορίας.

Ποικίλα ἦσαν τὰ ὀνόματα, δι' ὧν ἐδηλοῦντο οἱ ἄ.λ. Κατὰ τὴν πρώτην περιόδον τοῦ βυζ. κράτους, τὴν ῥωμαϊκὴν, αἱ ὀνομασίαι, κατὰ τὸ πλεῖστον, εἶναι ῥωμαϊκαί.

Οὕτω καλεῖται ὁ ἄ.λ. ἐν τοῖς νόμοις ¹, libellus famosus ², famosa cartha ³, carthula ⁴, carthula famosa ⁵, libellus ⁶, scriptio famosa libellorum ⁷, famosus ⁸, machini ⁹ ἢ καὶ charta ¹⁰. Αἱ βυζαντιναὶ πηγαὶ τὰς πλείστας τῶν ὀνομασιῶν τούτων διετήρησαν καὶ εἰς τὰς μετέπειτα περιόδους. Πράγματι ὁ ἄ.λ. ὀνομάζεται λοιδορον γραμματίον ¹¹, λοιδορον βιβλίον ¹², πολυλοιδορος χάρτης ¹³, πιττάκιον ¹⁴, ἔγγραφον αἰτίαμα ¹⁵, χάρται ¹⁶, γράμμα ἀνώνυμον ¹⁷, γραμματίδιον ¹⁸, φάμου-

¹ Th. Mommsen - P. M. Meyer, Theodosiani Libri, XVI... vol. I, II, 1905.

² Mommsen, "Ενθ' ἄν. 9,34,1,3,6,7,8,9,10.

³ Mommsen, "Ενθ' ἄν. 9,34,1 (Interpretatio).

⁴ Mommsen, "Ενθ' ἄν. 9,34,1 (Interpretatio).

⁵ Mommsen, "Ενθ' ἄν. 9,34,9 (Interpretatio).

⁶ Mommsen, "Ενθ' ἄν. 9,34,2,3,5.

⁷ Mommsen, "Ενθ' ἄν. 9,34,4.

⁸ Mommsen, "Ενθ' ἄν. 9,31,5,7.

⁹ Mommsen, "Ενθ' ἄν. 9,34,5.

¹⁰ Mommsen, "Ενθ' ἄν. 9,34,7.

¹¹ Ζωναρά, Ἐπιτομή, 4,47,14 (Dindorf).

¹² Ζωναρά, "Ενθ' ἄν. 4,47,19,48,2 (Dindorf).

¹³ Λ. Γραμματικοῦ, Χρονογραφία, 284,1. Συμῶν Μαγίστρου, Χρονογραφία, 712,17.

¹⁴ Οἱ συνεχίζοντες τὸν Θεοφάνη, 376,1. Γεωργίου Μοναχοῦ, Χρονικὸν σύντομον, 870,6. Συμῶν Μαγίστρου, "Ενθ' ἄν. 713,7. J.G.R. (Ζέπου) 5,567,3.

¹⁵ Μιχαήλ Γλυκά, Βίβλος χρονική, 467,17.

¹⁶ Μιχαήλ Γλυκά, "Ενθ' ἄν. 467,18. I. Τζέτζου, Ἐπιστολαί, 93. (Pressel). Γ. Παχυμέρη, Ἱστορία, 1,492,19. Ἀννης Κομνηνῆς, Ἀλεξιάς, 3,91,6 (Leib).

¹⁷ Ζωσίμου, Ἱστορία νέα, 135,14.

¹⁸ Ζωσίμου, "Ενθ' ἄν. 135,20. Ἀννης Κομνηνῆς, "Ενθ' ἄν. 3,91,11 («γράμματα»).

σον¹, χάριτος², φάμουσος³, φάκελλος γραμμάτων⁴, φάμουσος τόμος⁵, ἔγγραφος λουδογία⁶, φλυαρία⁷, λήρημα ἔγγραφον⁸. Ἐκ τῶν προσηγοριῶν τούτων τοῦ ἁ.λ. δυνάμεθα ἤδη νὰ καθορίσωμεν ἐν πολλοῖς τί οὗτος ἦτο⁹. Οὕτως ἀνώνυμον λίβελλον λέγοντες νοοῦμεν αἰτιάσεις, αἰτιάματα, κατηγορίας, σκώματα, κρίσεις, ἐπικρίσεις ἢ ἔλεγχον προσώπων ἐπισήμων ἢ ὑψηλὰς κατεχόντων θέσεις ὡς καὶ ὑποδείξεις πρὸς αὐτά, ἐγγράφως διατετυπωμένα καὶ ἀνευ μνείας τοῦ ὀνόματος τοῦ γράψαντος. Ὁ ἁ.λ. ἐγράφετο εἰς ἐν ἢ περισσότερα ἀντίτυπα, ἅτινα ἐρρίπτοντο εἰς θέσεις ἔνθα εὐκόλως ἦτο δυνατόν νὰ γίνωσι ταῦτα ἀντιληπτά.

Οἱ ἁ.λ. δὲν ἐσπίνιζον κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Βυζαντίου. Ἡ νομοθεσία, ἢ πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, συχνὰ μνημονεῖ τούτους, τῶν ὁποίων τοὺς τυχὸν ἀνακαλυπτομένους συγγραφεῖς ἢ καὶ ἀπλοῦς ἀναγνώστας τιμωρεῖ αὐστηρῶς¹⁰. Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας ἐν τῇ ἐν Νικαία Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ ἔλαβε πλείστους ὅσους λιβέλλους περιέχοντας κατηγορίας κατὰ διαφόρων ἐπισκόπων, ὁ ἰδρυτῆς ὁμοῦς τῆς Νέας Ρώμης «αὐτίκα τοὺς χάριτας κατέκαυσε»¹¹.

Ἄ.λ. ὑπεδαύλισαν τὴν στάσιν τῶν στρατιωτῶν τοῦ Ἰουλιανοῦ κατὰ τῆς ἐξουσίας τοῦ Βυζαντίου. Πράγματι ὅτε ὁ Ἰουλιανός, καῖσαρ, εὗρίσκετο ἐν

¹ I. Τ ζ έ τ ζ ο υ, Ἀλληγορίαι, Κ, στίχ. 50. Τ ο ὕ α ὗ τ ο ὕ, Χιλιάδες, ΙΓ', 487. Ν ο μ ο κ ά ν ω ν Φ ω τ ί ο υ, ἐν Ρ ά λ λ η - Π ο τ λ ῆ, Συντάγματι, Α', 228,6,16. Θεοδ. Προδρομόου, Βίων πρῶσις, 146 (J.G., La Porte du Theil). Ἀ ν ν η ς Κ ο μ ν η ν ῆ ς, Ἐνθ' ἄν. 3,89,10,12,22' 90,6,17. Μ ι χ α ῆ λ Ἀ κ ο μ ι ν ά τ ο υ τ ο ὕ Χ ω ν ι ά τ ο υ, Τά σφζόμενα, 2,227,8 (Σπ. Λάμπρου). Γ. Παχυμέρη, Ἐνθ' ἄν. 1,491,10' 2,520,6. Τὸ Λεξικὸν τοῦ Σουΐδα γράφει φάμουσα ὄρα ἐν λέξει.

² J.G.R., 5,567,13 (Ζέπου). Ν ο μ ο κ ά ν ω ν Φ ω τ ί ο υ, Ἐνθ' ἄν. Α', 229,13.

³ Γ. Παχυμέρη, Ἐνθ' ἄν. 2,245,3.

⁴ Γ. Παχυμέρη, Ἐνθ' ἄν.

⁵ Γ. Παχυμέρη, Ἐνθ' ἄν. 2,576,13.

⁶ Ἰ ω ά ν ν ο υ ἐ π ι σ κ ό π ο υ Ε ὕ χ α ί τ ω ν, 28 (P. de Lagard). Ἀ ν ν η ς Κ ο μ ν η ν ῆ ς, Ἐνθ' ἄν. 3,89,12 («Λουδογίματα»).

⁷ Ν ο μ ο κ ά ν ω ν Φ ω τ ί ο υ, Ἐνθ' ἄν. Α', 229,6,8,9,11. J.G.R., 5,567,3, 6,8,9,11 (Ζέπου).

⁸ I. Τ ζ έ τ ζ ο υ, Χιλιάδες, ΙΓ', 488.

⁹ Ὁ Ἰ ω ά ν. Λ υ δ ό ς ἐν τῷ Περὶ Ἀρχῶν ἔργῳ του (239-240), παραθέτων στίχους τινὰς σκώπτοντας τὸν αὐτοκράτορα Ἀναστάσιον, ὀνομάζει τούτους «φάμουσον ἢ βλασφημίαν». Οἱ στίχοι ὁμοῦς οὗτοι πλησιάζουν περισσότερον πρὸς τὸ «carmen famosum». Περὶ τούτου ὄρα τὰ ἐν τῇ σελ. 144, ὑποσ. 3 σημειούμενα βοηθήματα.

¹⁰ M o m m s e n - M e y e r, Ἐνθ' ἄν. 9,34,1 κῆξ.

¹¹ Θεοφάνου, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, 1,10,4-6,47,9-18 (Parmen-tier). Θεοφάνου, Χρονογραφία, 32,19-20. Γ. Μοναχοῦ, Ἐνθ' ἄν. 503, 4-16. Μ. Γ λ υ κ ά, Ἐνθ' ἄν. 467,17-18.

τῶ στρατοπέδῳ τῶν Παρισίων, «ἀνώνυμα γραμματίδια» διεσκορπίσθησαν ἐν αὐτῷ δι' ὧν ἐδηλοῦτο «ὡς ὁ καῖσαρ, ὁ δὸς ἅπασιν ὡς εἶπειν τὸ κατὰ βαρβάρων τρόπαια στήσαι διὰ τῶν οἰκείων στρατηγημάτων καὶ μηδὲν τι τῶν καθ' ἕκαστον ἐν τῷ μάχεσθαι διαλλάττων, εἰς ἔσχατον ἤξει κινδύνου κατὰ βραχὺ τοῦ βασιλέως τὴν αὐτοῦ δύναμιν ὑποκλέπτοντος, εἰ μὴ συνδραμοῦντες ἅπαντες ὁμοῦ τὴν τῶν στρατιωτῶν κωλύσαιεν ἐκδημίαν. Ταῦτα τὰ γραμματίδια διεσπαρμένα τινὲς τῶν στρατιωτῶν ἀναγνόντες, καὶ εἰς τὸ πλῆθος τὸ μελετώμενον ἐνεγκόντες, ἐξηρέθισαν ἅπαντας εἰς ὀργήν»¹.

Ἐπὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, ὁ εὐνοούμενος τοῦ θρόνου Σαμωνᾶς, βλέπων ἄλλον τινά, τὸν ἐκτομίαν Κωνσταντῖνον, νὰ τυγχάνῃ τῆς εὐνοίας τοῦ βασιλέως καὶ ζηλοτυπήσας, κατ' ἀρχὰς μὲν διὰ ψευδῶν κατηγοριῶν προσεπάθησε νὰ ἀνατρέψῃ τὸν ἀντίπαλον², μετέπειτα ὅμως «γράφει λοῖδορόν τι γραμματίον διὰ τινος τῶν αὐτοῦ καὶ ριπτεῖ ἔνθα ὁ βασιλεὺς διελύσεσθαι ἔμελλεν». Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ἀνωνύμου λιβέλλου προῦξένησε μεγάλην λύπην εἰς τὸν βασιλέα. Μετ' ὀλίγον χρόνον οἱ δράσται ἀνακαλυφθέντες ἐτιμωρήθησαν³.

Πόσον συνήθεις ἦσαν οἱ ἀ.λ. καὶ πόσῃ ἐπίδρασιν ἐξήσκουν, ἐμφαίνει ἡ κατωτέρω πληροφορία: Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ἐπαινεῖται καὶ ἐγκωμιάζεται διότι δὲν ἐξηπάτησαν τοῦτον «περιέργοι συγγραφαὶ καὶ κρύβδην συντεθειμέναι, αἵτινες καὶ τοὺς ἄγαν δραστηρίους διέλαθον»⁴.

Κατ' ἐξοχὴν γόνιμοι διὰ τὴν ἀνάπτυξιν εἰρωνείας, σατίρας, κριτικῆς καὶ ἐλέγχου ὑπῆρξαν οἱ χρόνοι Κωνσταντῖνου τοῦ Μονομάχου. Αἱ ἀτασθαλίαι τοῦ βασιλέως καὶ τῆς διοικήσεως, αἱ διενέξεις τῶν πολιτικῶν μερίδων, αἱ ἀντιζηλίαι μεταξὺ τῶν διαφόρων προσώπων τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἐδημιουργοῦν

¹ Ζωσίμου, Ἐνθ' ἀν. 135,14-20,136,1. Ὅρα J. Bidez, La vie de l'Empereur Julien, 1930, 181-182 καὶ A. Piganiol, L'empire chrétien (325-395), 122-123.

² Συνήθεις ἐν Βυζαντίῳ ἦσαν καὶ αἱ δι' ἀνωνύμων ἐπιστολῶν καταγγελίαι. Οὕτω δι' ἀνωνύμου ἐπιστολῆς ὁ Σαμωνᾶς εἰδοποιεῖ Ἀνδρόνικον τὸν Δούκα (Οἱ συνεχίζοντες τὸν Θεοφάνη, 372,2 κέξ. Γ. Μοναχοῦ, Ἐνθ' ἀν. 866,12-21. Σ. Μαγίστρου, Ἐνθ' ἀν. 710,7-9). Διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου εἶχον λάβει γνῶσιν τῆς ἐναντίον αὐτῶν μελλούσης ἐπιβουλῆς οἱ βασιλεῖς Νικηφόρος ὁ Φωκάς (Λ. Διακόπου, Ἱστορία, 86,3-6. Γ. Κεδρηνοῦ, Σύνοψις Ἱστοριῶν, 2,377,1-3. Ἰ. Ζωναρᾶ, Ἐπιτομὴ Ἱστοριῶν, 4,91,12-14 (Dindorf)) καὶ Μιχαὴλ ὁ Γ' (Σ. Μαγίστρου, Ἐνθ' ἀν. 683,17-20) ὡς καὶ οἱ στρατηγοὶ Μανουὴλ (Οἱ συνεχίζοντες τὸν Θεοφάνη, 118,7. Γ. Κεδρηνοῦ, Ἐνθ' ἀν. 2,126) καὶ Θεόφοβος (Οἱ συνεχίζοντες τὸν Θεοφάνη, 135,20).

³ Ἰ. Ζωναρᾶ, Ἐνθ' ἀν. 4,47,14-17 (Dindorf). Λ. Γραμματικοῦ, Ἐνθ' ἀν. 283,20,22. Οἱ συνεχίζοντες τὸν Θεοφάνη, 376,1-8, καὶ 16-17. Γ. Μοναχοῦ, Ἐνθ' ἀν. 869,14-20. Σ. Μαγίστρου, Ἐνθ' ἀν. 712,16-22. Γ. Κεδρηνοῦ, Ἐνθ' ἀν. 2,271,18-22· 272,1-5.

⁴ Οἱ συνεχίζοντες τὸν Θεοφάνη, 448,10-12.

κατάλληλον περιβάλλον και εϋνοϊκάς περιστάσεις δια τὴν ἀνθησιν τῆς ἀνωύμου λιβελλογραφίας¹. Οὕτω πλείστους λιβέλλους ὑπεχρεώθη νὰ ἀντικρούσῃ αὐτὸς οὗτος ὁ ἀρχηγὸς τῆς πολιτικῆς μερίδος Μιχαὴλ ὁ Ψελλὸς καὶ πρὸ τῆς εἰσόδου αὐτοῦ ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ὀλύμπου καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν ἐξ αὐτῆς². Ἄλλ' οἱ λιβελλογράφοι ἐμέμφοντο καὶ κατέκρινον καὶ τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν πατριάρχη. Μία ἔμμετρος ἀπάντησις ἐναντίον ἐνὸς τοιοῦτου λιβέλλου διεσώθη, γραφεῖσα ὑπὸ φίλου τοῦ Ψελλοῦ καὶ εὐνοουμένου τοῦ Μονομάχου, τοῦ Ἰωάννου τοῦ Βυζαντίου, τοῦ μετέπειτα ἐπισκόπου Εὐχαΐτων³. Ἀποτελεῖται ἐξ εἴκοσι καὶ τεσσάρων στίχων καὶ φέρει τὸν ἐξῆς τίτλον· «Εἰς τὰς ἐγγράφους λοιδορίας, τὰς κατὰ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ πατριάρχου». Ἐξ αὐτῆς δὲν ἐμφαίνεται διὰ τί κατηγοροῦν οἱ συγγραφεῖς τοῦ λιβέλλου τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν πατριάρχη. Ἴσως αἰτία τῆς συγγραφῆς νὰ ἦσαν αἱ συζυγικαὶ καὶ ἐρωτικαὶ περιπέτειαι τοῦ Μονομάχου, τοῦθ' ὅπερ ὅμως δὲν δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν. Πάντως αὐτὸς οὗτος ὁ ἐγκωμιστῆς Κωνσταντίνου τοῦ Θ', Μιχαὴλ ὁ Ψελλός, δὲν δύναται νὰ ἀντιπαρέλθῃ τὴν ἐξιστόρησιν τῶν γεγονότων τούτων χωρὶς νὰ ψέξῃ καὶ αὐτὸς τὰ ἀναφερθέντα πρόσωπα⁴.

Μετὰ πολλῶν λεπτομερειῶν Ἄννα ἡ Κομνηνὴ διηγεῖται τὰ τῆς συνωμοσίας τοῦ Ἀαρῶν κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτῆς Ἀλεξίου τοῦ Α', κατὰ τὴν πορείαν τούτου ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὰς ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν καὶ πάλιν ἀπειλουμένας δυτικὰς περιοχὰς τοῦ Βυζ. κράτους⁵. Ἐν ᾧ ὁ βασιλεὺς πορεύεται συνοδευόμενος ὑπὸ τῆς αὐγούστης, οἱ συνωμοταὶ ἀποφασίζουσιν τὴν δολοφονίαν του. Ὁ δήμιος ἔχει ὀρισθῆ. Ἀναμένουσι μόνον τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπιστροφὴν τῆς αὐγούστης· ἀλλ' αὕτη βραδύνει. Τότε καταβάλλεται προσπάθεια ὅπως δι' ἀνωύμων λιβέλλων ἐπιταχυνθῇ ἡ ἀναχώρησις της. Γράφονται λοιπὸν καὶ ρίπτονται εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ βασιλέως φάμουσα «τῷ αὐτοκράτορι τὴν πρόσω πορείαν ξυμβουλευόντα, τῇ δέ γε Αὐγούστη τὴν πρὸς τὸ Βυζάντιον»⁶. Τὴν ἐπομένην νέος λίβελλος εὐρέθη ὑπὸ τὴν κλίνην τοῦ βασιλέως «περιέχων πολλὴν τὴν κατὰ τῆς βασιλίδος καταδρομὴν, ὅτου χάριν συνέπεται τῷ βασιλεῖ καὶ μὴ τάχιον πρὸς τὴν βασιλεύουσαν ἐπαναστρέφοι»⁷. Οἱ δράσται θὰ παρέμενον ἄγνωστοι, ἐὰν μία ἀκριτομυθία ὑπηρέτου δὲν διηυκόλυνε τὴν ἀνακάλυψιν ὀλοκλήρου τῆς σπείρας καὶ τὴν ἐξουδετέρωσιν ταύτης.

¹ Diehl - Marcakis, *Le monde oriental* de 395 à 1081, 545-551.

² Diehl - Marcakis, Ἐνθ' ἄν. 547. A. Rambaud, *Études sur l'histoire byzantine*, 140 - 142, 151.

³ P. de Lagarde, *Johannis Euchaitorum metropolitæ...*, ἐν σ. 28.

⁴ Χρονογραφία, 1, 127, κεφ. 20, 1 - 7 (Renauld).

⁵ Ἀννης Κομνηνῆς, Ἐνθ' ἄν. 3, 88 - 91 (Leib).

⁶ Ἀννης Κομνηνῆς, Ἐνθ' ἄν. 3, 89, 13 - 14 (Leib).

⁷ Ἀννης Κομνηνῆς, Ἐνθ' ἄν. 3, 89, 23 - 25 (Leib).

Ἡ σκληρότης καὶ τὸ αὐταρχικὸν Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου τοῦ εἶχον δημιουργήσει πολλοὺς ἀντιπάλους καὶ ἐχθροὺς, οἵτινες ὅμως, μὴ ὑπαρχούσης ἔλευθερίας, ἤλεγχον τὰς ὑπερβασίας του δι' ἀνωνύμων λιβέλλων¹. Αἱ αὐστηραὶ καὶ σκληραὶ ποιναὶ οὐδόλως τοὺς ἐφόβιζον. Διὰ τοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ ἐπέβαλλεν, ὡς ὁ νόμος ὥριζεν, τὰς αὐτὰς τιμωρίας καὶ εἰς τὸν συντάξαντα λιβέλλον καὶ εἰς τὸν κατέχοντα ἢ ἀναγνώσαντα τοιοῦτον. Ὁ ἱστορικὸς Παχυμέρης ἐν τῇ Ἱστορίᾳ του ἀναφέρει τὴν περίπτωσιν τοῦ Καλοειδᾶ, ὅστις, συλληφθεὶς κατέχων ἄ.λ., παρὰ τὰς ἰκεσίας τῆς βασιλείσεως, ἐτιμωρήθη διὰ πομπῆς καὶ ρινοτομήσεως².

Πολιτικώτερος τούτου ὑπῆρξεν Ἀνδρόνικος ὁ Παλαιολόγος, ὅστις, εὐρῶν ἄ.λ., συνεκάλεσε συγκέντρωσιν, ἐν ἣ ἀπέκρουσε μίαν πρὸς μίαν πάσας τὰς αἰτιάσεις, ἐξ ὧν τινες αὐτὸν τὸν ἴδιον ἤλεγχον³. Ὀλίγα ἔτη μετὰ ταῦτα, ὡς ὁ αὐτὸς ἱστορικὸς ἀναγράφει, ἐνεφανίσθη νέος λιβέλλος, πλήρης κατηγοριῶν⁴. Ἡ θρασύτης τῶν λιβελλογράφων εἶχε φθάσει εἰς σημεῖον ἀπάνταστον. Ἐτοποθέτησαν οὗτοι ἄ.λ. ἐπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ βασιλικοῦ θρόνου. Ὁ Ἀνδρόνικος καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ κοιτῶνος προκαθήμενος, ἀπατηθέντες ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως, ἐνόμισαν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τινος ἐγγράφου⁵. Ἄλλ' ὁ βασιλεὺς, εὐθύς ὡς ἔλαβε τὸν λιβέλλον ἀνὰ χεῖρας, «τὴν ἀρχὴν διελθὼν, τὸ πᾶν τῆς γραφῆς ὡς ἐκ κρασπέδου τὸ ὕφασμα κατενόει ἀντεῦθεν μεταξὺ τοῦ θέλειν γινῶναι καὶ μὴ ὡς τὸ εἰκὸς γιγνόμενος δεινὰ ἐποίει καὶ ἐν ἀμυχάνῳ ἦν»⁶.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν θρησκευτικῶν ἐρίδων περὶ τὰς δοξασίας Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, ἀναφέρεται ὅτι πολλοὶ λιβέλλοι ἀνωνύμοι καὶ μὴ ἐγγράφησαν κατὰ τοῦ ἱστορικοῦ Νικηφόρου τοῦ Γρηγορᾶ, εἰς τοὺς ὁποίους προσεπάθει οὗτος νὰ ἀπαντήσῃ⁷.

Μνεῖαν ἄ.λ. εὐρίσκομεν, ὡς ἐν ἐκάστη συλλογῇ νόμων, οὕτω καὶ ἐν τῇ «Ἐξαβίβλῳ» Κωνσταντίνου τοῦ Ἀρμενοπούλου⁸.

Αἱ σκληραὶ ποιναὶ, αἱ προβλεπόμεναι ὄχι μόνον διὰ τοὺς συντάκτας τῶν ἄ.λ., ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς κατόχους τοιούτων, δὲν ἐπέτρεψαν τὴν διάσωσιν ἔστω

¹ Γ. Παχυμέρη, Ἐνθ' ἀν. 1,491,9 - 11. Ὅρα καὶ Diehl - Ciconomios - Guillaud - Grousset, L'Europe orientale de 1081 à 1453, ἐν σ. 220.

² Γ. Παχυμέρη, Ἐνθ' ἀν. 1,492,3 κέξ.

³ Γ. Παχυμέρη, Ἐνθ' ἀν. 2,245,3 - 17· 246,1 - 5. Diehl - Ciconomios..., Ἐνθ' ἀν. 244.

⁴ Γ. Παχυμέρη, Ἐνθ' ἀν. 2,520,6 - 7.

⁵ Γ. Παχυμέρη, Ἐνθ' ἀν. 2,576,13 - 20· 577,1 - 6.

⁶ Γ. Παχυμέρη, Ἐνθ' ἀν. 2,577,6 - 8.

⁷ R. Guillaud, Correspondance de N. Grégoras. X,XI. Τοῦ αὐτοῦ, Essai sur N. Grégoras, 50 - 51.

⁸ Βιβλ. Σ', Τίτλ. Θ', Περὶ συκοφαντῶν καὶ τῶν εὐρισκόντων φλυαρίαν.

καὶ ἕνός, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, μέχρις ἡμῶν¹. Ἐπιπλέον καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν συγγραφέων μνημονευομένων ἄ.λ. ἐλάχιστοι ὑποδηλοῦσιν ἡμῖν τὸ θέμα ἢ τὰ θέματα, δι' ἃ ἤλεγχον, ἔσκωπτον ἢ κατηγοροῦν. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἔκαυσε λιβέλλους φέροντας κατηγορίας κατὰ ἐπισκόπων τινῶν τῆς Α' Οἰκουμένης Συνόδου². Οἱ εὐρεθέντες ἄ.λ. ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Παρισίων προέλεγον τοὺς κινδύνους, οὓς διέτρεχεν ὁ καῖσαρ Ἰουλιανὸς καὶ προέτρεπον τοὺς στρατιώτας νὰ ματαιώσωσι τὴν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος διαταχθεῖσαν ἀναχώρησιν στρατιωτικῶν τμημάτων³. Ἄγνωστον παραμένει τί διελάμβανον ἐπακριβῶς οἱ ἐπὶ Λέοντος καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου ριφθέντες ἄ.λ. Βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Βυζαντίου στίχων, διαβλέπομεν ὅτι ὁ ἄ.λ., εἰς ὃν οἱ προαναφερθέντες στίχοι ἀπαντῶσιν, κατηγορεῖ καὶ ἤλεγχε τὸν Μονομάχον καὶ τὸν Πατριάρχην⁴. Ἡ ἀδυναμία Μιχαὴλ τοῦ Ψελλοῦ νὰ παραμείνῃ ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ὀλύμπου, ὑπῆρξε τὸ θέμα τῶν ἐναντίον αὐτοῦ γραφέντων λιβέλλων⁵. Οἱ κατὰ τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Α' λιβέλλοι προσεπάθουν νὰ ἀπομακρύνωσιν ἐκ τοῦ στρατοπέδου τὴν Αὐγούσταν. Ἐν τῷ πρώτῳ συνεβούλευον τὴν ἀναχώρησιν αὐτῆς καὶ τὴν περαιτέρω πορείαν τοῦ βασιλέως, ἐν τῷ ἐπομένῳ ἔψεγον δριμύτατα τὴν Αὐγούσταν, διότι ἀκολουθεῖ τὸν αὐτοκράτορα καὶ δὲν ἐπιστρέφει εἰς τὴν πρωτεύουσαν⁶. Ἐλεγχον τῆς θρησκευτικῆς πολιτικῆς θὰ περιεῖχον οἱ κατὰ Μιχαὴλ καὶ Ἀνδρονίκου τοῦ Β', τῶν Παλαιολόγων, συγγραφεῖς ἄ.λ. Τοῦτο εἰκάζομεν ἐκ τῶν ἐπακολουθησασῶν συγκεντρώσεων τοῦ κλήρου, τῶν διαταχθεισῶν, τῆς μὲν ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ διὰ τὴν πομπὴν καὶ τὴν τιμωρίαν τοῦ Καλοειδᾶ⁷, τῆς δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου διὰ τὴν ἀναίρεσιν τῶν ἐν τῷ λιβέλλῳ κατηγοριῶν⁸. Ἐν γένει τῶν ἄ.λ. θέμα καὶ περιεχόμενον ἦσαν ὁ φόγος, ὁ ἔλεγχος, τὸ σκῶμμα, ἢ προτροπὴ πρὸς ὀρθὴν δρᾶσιν⁹.

Ποῖοι ὑπῆρξαν οἱ συγγραφεῖς τούτων ἀδυνατοῦμεν, πλὴν ἐξαιρέσεων, νὰ προσδιορίσωμεν, διότι ὁ συγγραφεὺς τοῦ λιβέλλου σπανιώτατα ἀνεκαλύπτετο. Ἡ ἀνακάλυψις ἐγένετο μόνον κατόπιν ὑποδείξεως συνεργοῦ ἢ βοηθοῦ κατὰ τὴν σύνταξιν τοιοῦτου ἔργου. Οὕτω γνωρίζομεν ὅτι φίλοι τοῦ

¹ Διὰ παραβολὴν πρὸς τοὺς φερωνύμους λιβέλλους δεῖα προχείρως S o y t e r, "Ἐνθ" ἄν. 23 - 32. G u i l l a n d, Essai, 50 - 51.

² Ὅρα ἀνωτέρω σελ. 146, ὑποσ. 11.

³ Ὅρα ἀνωτέρω σελ. 147, ὑποσ. 1.

⁴ Ἐν τῷ τίτλῳ τοῦ ποιήματος. P. de L a g a r d e, "Ἐνθ" ἄν. 28.

⁵ Ὅρα ἀνωτέρω σελ. 148, ὑποσ. 2.

⁶ Ὅρα ἀνωτέρω σελ. 148, ὑποσ. 6, 7.

⁷ Γ. Π α χ υ μ έ ρ η, "Ἐνθ" ἄν. 1,492,3 κέξ.

⁸ Γ. Π α χ υ μ έ ρ η, "Ἐνθ" ἄν. 2,245,3 κέξ. Τὸ αὐτὸ θέμα θὰ εἶχον πιθανῶς καὶ οἱ ἐναντίον Ν. τοῦ Γρηγοῦ ἀνώνυμοι λιβέλλοι.

⁹ Ὁ Γ. Π α χ υ μ έ ρ η ς ("Ἐνθ" ἄν. 1,491,13), ἀποκαλεῖ τὸν ἄ.λ. «ἐλεγχον», ἢ Ἀ ν ν α Κ ο μ ν η ν ἢ ("Ἐνθ" ἄν. 3,89,12) «λοιδορήματα».

Ἰουλιανοῦ, ἐν οἷς πιθανῶς καὶ ὁ ἱατρὸς Ὀριβάσιος, συντάξαν τοὺς ἐν Παρισίοις ριφθέντας ἀ.λ.¹, ὡς ἐπίσης ὅτι ὁ Σαμωνᾶς διὰ τοῦ νοταρίου Κωνσταντίνου τοῦ Ροδίου ἐγράψεν τὸν ἀ.λ. ἐπὶ Λέοντος τοῦ Δ' ².

᾿Ωσαύτως γνωστοὶ τυγχάνουσι οἱ συγγραφεῖς τῶν κατὰ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ἀ.λ. Οὗτοι ἦσαν μέλη τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἀαρῶν ³.

Βασιζόμενοι ἐπὶ τῶν μέχρι τοῦδε πληροφοριῶν, ἀδυνατοῦμεν νὰ καθορίσωμεν ποία ἦτο ἢ ἐν τῷ λιβέλλῳ διάταξις τῆς ὕλης. Ἐκ τῆς κατωτέρω πληροφορίας συμπεραίνομεν ὅτι ἐνίοτε ἐν αὐτῷ παρετίθεντο αἱ κατηγορίαι κατὰ τάξιν τινά. Ὁ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος, συγκαλέσας συγκέντρωσιν ἐνώπιον πάντων ἀντικρούει ἐν πρὸς ἐν διαδοχικῶς πάντα τὰ σημεῖα τοῦ ἀ.λ.⁴. Καίτοι ἀνωνύμοι οἱ λίβελλοι, περιεῖχον ἐν τούτοις φράσιν ἢ λέξιν τινὰ ὑποδηλοῦσαν τὸν συγγραφέα. Ἐνίοτε πάλιν τὸ ὑπονοούμενον πρόσωπον ἦτο ὅλως διάφορον καὶ οὐδεμίαν εἶχεν σχέσιν πρὸς τὸν πραγματικὸν συγγραφέα. Ὁ κατὰ τοῦ Κομνηνοῦ λίβελλος ἔληγε διὰ τῆς φράσεως «Ταῦτα ὁ μοναχὸς ἐγὼ γράφω, ὃν σύ, βασιλεῦ, τὸ παρὸν οὐ γινώσκεις, ὅψει δέ με ἐν ὄνειροις», καίτοι οἱ συγγραφεῖς δὲν ἦσαν μοναχοί ⁵.

Συνήθως οἱ ἀ.λ. ἐγράφοντο εἰς πολλὰ ἀντίγραφα ⁶ καὶ διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ ὃν ἐπεδίωκον «ἐρρίπτοντο» εἰς τόπους ἐμφανεῖς. Οἱ διὰ τὸν βασιλέα προοριζόμενοι λίβελλοι ἐτοποθετοῦντο ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ ὑπὸ τὴν κλίνην ⁷, ἐπὶ τοῦ θρόνου ⁸, ἐν τῷ τόπῳ ἐν ᾧ προσήχето ⁹ ἢ καὶ ἀλλαχοῦ ¹⁰.

¹ P i g a n i o 1, Ἔνθ' ἀν. 123.

² Ὅρα ἀνωτέρω σελ. 147, ὑποσ. 3. Περὶ τῆς διὰ Κ. τὸν Ρόδιον ὄσα γράφει ὁ G. K o l l i a s (Léon Chacrosphactès, 68 - 69) διὰ τὴν λιβελλογραφικὴν δρᾶσιν τούτου.

³ Ἀ ν ν η ς Κ ο μ ν η ν ἦ ς, Ἔνθ' ἀν. 3,91,14 - 16 (Leib). Οἱ κατὰ τῶν Παλαιολόγων μνημονευθέντες ἀ.λ. θὰ ἐγράφησαν ὑπὸ κληρικῶν ἢ τοῦλάχιστον ὑπὸ δπαδῶν τούτων. Ἄλλως δὲν ἐξηγοῦνται αἱ ἀνωτέρω σημειωθεῖσαι συνελεύσεις τοῦ κλήρου. Φίλοι Ἰ. τοῦ Καντακουζηνοῦ συνέγραψαν τοὺς κατὰ τοῦ Ν. Γρηγορᾶ ἀνωνύμους λιβέλλους. (G u i l l a n d, Correspondance, X - XI). Σημειωτέον ὅτι ὁ Ἰ. Τ ζ έ - τ ζ η ς (Ἐπιστολαί, 93 (Pressel), ἀναφέρει κληρικὸν τοῦ κατωτέρου κλήρου συγγράφοντα ἀνωνύμους λιβέλλους κατ' ἀνωτέρων αὐτοῦ καὶ τοποθετοῦντα τούτους ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ ναῶ.

⁴ Ὅρα ἀνωτέρω σελ. 150, ὑποσ. 8.

⁵ Ἀ ν ν η ς Κ ο μ ν η ν ἦ ς, Ἔνθ' ἀν. 3,89,30 - 31 (Leib).

⁶ Ἡ Ἀ ν ν α Κ ο μ ν η ν ἦ ς Ἔνθ' ἀν. 3,91,9 - 10 γράφει ὅτι οἱ ὑπηρεταὶ τοῦ βασιλέως παρέλαβον ἐκ τῆς σκηνῆς τοῦ Ἀαρῶν «πήραν στρατιωτικὴν μεστὴν τοιούτων γραμμάτων».

⁷ Ἀ ν ν η ς Κ ο μ ν η ν ἦ ς, Ἔνθ' ἀν. 3,89,22.

⁸ Γ. Π α χ υ μ έ ρ η, Ἔνθ' ἀν. 2,576,13 κέξ.

⁹ Οἱ σ υ ν ν ε χ ί ζ ο ν τ ε ς τ ὸ ν Θ ε ο φ ά ν η, 376,1 - 8. Α. Γ ρ α μ μ α τ ι κ οῦ, Ἔνθ' ἀν. 284,3 - 5.

¹⁰ Κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐκστρατείας, ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ σκηνῇ. Ἀ ν ν η ς Κ ο μ ν η ν ἦ ς, Ἔνθ' ἀν. 3,89,11 (Leib).

Ἐπολείπεται νὰ ἴδωμεν ποίας κυρώσεις προέβλεπον διὰ τοὺς ἀ.λ. ἐν Βυζαντίῳ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ καὶ πολιτικοὶ νόμοι¹. Ὡς ὁ ρωμαϊκὸς νόμος, οὕτω καὶ ὁ βυζαντινὸς κατεδίκασεν εἰς αὐστηροτάτας ποινὰς—οὐχὶ ἀπαξ ἀναφέρεται ἡ κεφαλικὴ ποινὴ—ὄχι μόνον τοὺς συντάκτας, ὡς ἐλέχθη, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀναγνώστας καὶ αὐτοὺς τούτους τοὺς κατόχους ἀνωνύμων λιβέλλων.

Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας καὶ οἱ διάδοχοι τούτου διατάσσουσι νὰ μὴ θεωρητῆται ἀξιόπιστον τὸ περιεχόμενον τοῦ λιβέλλου οὔτε διὰ τὰ γεγονότα οὔτε διὰ τὰ πρόσωπα τὰ ἀναφερόμενα ἐν αὐτῷ. Ὁ συλλαμβανόμενος συγγραφεὺς ἢ κάτοχος λιβέλλου ὄφειλε νὰ ἀποδείξῃ τὸ ἀληθὲς τῶν γραφομένων, ἄλλως ἐτιμωρεῖτο. Ὁ ἀναγνώστης ὡσαύτως τὸ αὐτὸ ὄφειλε νὰ πράξῃ, προσέτι ὅμως, ἐν ἣ περιπτώσει εἶχεν ἤδη ἀνακοινώσει τὸ περιεχόμενον τοῦ λιβέλλου εἰς ἄλλον, ἐτιμωρεῖτο διὰ μετάδοσιν ψευδῶν κατηγοριῶν. Ἐκαστος εὐρίσκων ἀ.λ. εἴτε οἶκοι εἴτε ἀλλαχοῦ ἔδει πάραυτα, χωρὶς νὰ τὸν ἀναγνώσῃ, νὰ τὸν καύσῃ.

Αἱ προβλεπόμεναι τιμωρίαι ἦσαν ἡ ἐσχάτη τῶν ποινῶν ὡς καὶ ἄλλαι ἐλαφρότεραι². Παρόμοια γράφουσι καὶ οἱ μεταγενέστεροι βυζαντινοὶ νομοθέται καὶ συγγραφεῖς νομικῶν βιβλίων μέχρι καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Ἀρμενοπούλου³, οἱ ἐκκλησιαστικοὶ νόμοι δὲ τὰ αὐτὰ λέγουσι καὶ διὰ κληρικὸν ὑποπίπτοντα εἰς τὸ αὐτὸ παράπτωμα⁴. Ἐν τούτοις, κατὰ τὰς πληροφορίας τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων, οἱ αὐτοκράτορες ἐδεικνύοντο ἐπιεικεῖς προκειμένου νὰ ἐπιβάλωσι κυρώσεις εἰς περιπτώσεις λιβελλογραφούντων. Οὕτως ὁ Σαμωνᾶς ἐκάθη μοναχὸς καὶ ἐνεκλείσθη ἐν μονῇ⁵, ἡ οἰκογένεια Ἀαρὼν ὑπεβλήθη εἰς περιορισμὸν ἐν τῇ πόλει Ἀγχιάλῳ⁶, ὁ δὲ Καλοειδᾶς, καίτοι κατεδικάσθη εἰς τὴν ποινὴν τῆς τυφλώσεως, τῇ ἐπεμβάσει τῆς βασιλείσεως, ὑπέστη μόνον τὴν τῆς πομπῆς καὶ τῆς ἀποκοπῆς τῆς ρινός⁷.

Ο. ΛΑΜΨΙΔΗΣ

¹ Πβ. ὅσας ἀναγράφει Ἀ ν ν α ἢ Κ ο μ ν η ν ἦ, Ἐνθ' ἀν. 3,89,14 - 17 (Leib) καὶ Γ. ὁ Π α χ υ μ ε ρ η ς Ἐνθ' ἀν. 1,491,13 - 14· 492,1 - 3.

² Μ ο μ μ σ ε ν - Μ ε γ ε ρ, Ἐνθ' ἀν. Τίτλος XXXIV. De libellis famosus, 9,34,1-4 (Νόμοι Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου) 5 καὶ 6 (Κωνσταντίου) 7 καὶ 8 (Οὐάλεντος καὶ Οὐάλεντιανου) 9 (Θεοδοσίου καὶ Ἀρκαδίου) καὶ 10 (Ἀρκαδίου, Ὀνωρίου καὶ Θεοδοσίου).

³ J.G.R., 5, Σύνοψις τῶν Βασιλικῶν, Φ. IV. Περὶ φλυαριῶν (Ζέπου). Ἀ ρ μ ε ν ο π ο ὄ λ ο υ, Ἐνθ' ἀν. Βιβλ. 5', Τίτλ. Θ'. Περὶ συκοφαντῶν καὶ τῶν εὐρισκόντων φλυαρίαν. Οἱ νόμοι ἐν τῷ γενικῷ τίτλῳ «περὶ συκοφαντῶν» προβλέπουσι τὰ περὶ ἀ.λ. Ὅρα προχειρῶς J.G.R., 2,61,218,361· 4,559· 6,202 (Ζέπου).

⁴ Ν ο μ ο κ ἄ ν ω ν Φ ω τ ῖ ο υ, κεφ. ΔΣ', «Περὶ κληρικῶν ὑβριζόντων βασιλέα ἢ ἐπίσκοπον ἢ ἄρχοντα ἢ πρεσβύτερον» (Ἐνθ' ἀν. Α', 222 - 229).

⁵ Ὅρα ἀνωτέρω σελ. 147, ὑποσ. 3.

⁶ Ἀ ν ν η ς - Κ ο μ ν η ν ἦ ς, Ἐνθ' ἀν. 3,91,14 - 16 (Leib).

⁷ Γ. Π α χ υ μ ε ρ η, Ἐνθ' ἀν. 1,492,3 κέξ.